תרומה ב

א. באופן הנחת היריעות על המשכן, מביא רש"י בפירושו על התורה[1] שתי דיעות, וז"ל:

„רחבן של יריעות ארבעים אמה כשהן מחוברות .. שלשים מהן לגג חלל המשכן לארכו, ואמה כנגד עובי ראשי הקרשים שבמערב, ואמה לכסות עובי העמודים שבמזרח .. נשתיירו ח' אמות התלויין על אחורי המשכן שבמערב ושתי אמות התחתונות מגולות, זו מצאתי בברייתא דמ"ט[2] מדות[3]. אבל במס' שבת[4] אין היריעות מכסות את עמודי המזרח וט' אמות תלויות אחורי המשכן. והכתוב בפרשה זו[5] מסייענו, ונתת את הפרוכת תחת הקרסים, ואם כדברי הברייתא הזאת נמצאת פרוכת משוכה מן הקרסים ולמערב אמה".

פירוש[6]: הפרוכת היתה בסוף עשר אמות של קודש הקדשים[7] (שהוא לצד מערב של המשכן), ולדברי הברייתא, שרק ח' אמות (מכ' אמות של רוחב חוברת א' דהיריעות) כיסו את (ח' האמות של) הקרשים שבצד מערב, ועוד אמה — לעובי ראשי הקרשים שבמערב, הרי נמצא, שסיום חוברת היריעות (ששם הם הקרסים) הוא בסוף האמה הי"א (מצד מערב) של גג המשכן [8, 1, 11 = 20 אמה], ואין הפרוכת (שבסוף האמה הי"ד) תחת הקרסים:

משא"כ לדעת הש"ס (במס' שבת), שט' אמות של קרשי צד מערב היו מכוסות, היתה הפרוכת בדיוק תחת הקרסים (9, 1 (של עובי ראשי הקרשים), 10 = 20).

וצ"ע: נת' כמ"פ שרש"י בפירושו עה"ת לא נחית להביא בפירושו כל דיעות חז"ל בענין מסויים, אלא רק לפרש פשוטו של מקרא, בלשון רש"י[8]: „ואני לא באתי אלא לפשוטו של מקרא ולאגדה המיישבת דברי המקרא",

וכדמצינו בענייננו גופא: במס' שבת שם הובאה פלוגתא בעובי הקרשים, דלדעת רבי יהודה רק מלמטן עוביין אמה, אבל „מלמעלן כלין והולכין עד כאצבע", ולדעת רבי נחמי' „כשם שמלמטן עוביין אמה כך מלמעלן עוביין אמה", ונפק"מ טובא ביניהם לענין אופן הנחת היריעות על גבי המשכן, הן בארכן והן ברחבן (כמבואר בפרטיות בסוגיא שם), כי לדעת ר' נחמי' היריעות צריכות לכסות אמה של עובי ראשי הקרשים, משא"כ לדעת רבי יהודה (שאין בראשי הקרשים אלא כאצבע) נותרה אמה של היריעות שכיסתה עוד אמה (בערך) של הקרשים (של צפון ודרום, וכן שבמערב) — ודיעה זו לא נזכרה

---

1) פרשתנו כו, ה.

2) כ"ה בדפוס ראשון ושני וכת"י רש"י שתח"י (אלא שבכת"י אחדים „ארבעים ושתים"), וכ"ה בדמהדורת בערלינער — ולא „דמס" (כבדפוסים הנפוצים). וראה רש"י לקמן כז, ה (בסופו) „מצאתי במשנת מ"ט מדות". ואכ"מ.

3) ראה גם י"ש פקודי רמז תכא (ראה מעשה חושב (לבעהמ"ס משנת חסידים) פ"ד סוף אות ג. ועוד).

4) צח, ב.

5) כו, לג.

6) ראה ריב"א עה"ת, באר מים חיים (לאחי המהר"ל), דברי דוד (להט"ז), דבק טוב, שפ"ח ועוד כאן.

7) ראה פרש"י לקמן כו, לא. — וראה לקמן הערה 23.

8) בראשית ג, ח. ועד"ז בכ"מ.

כלל בפרש"י[9], לפי שאינה ע"ד הפשט כלל[10],

ועפ"ז יש לעיין – כיון שרש"י כ' ב־פירוש שהמקרא דפרשתנו מסייע לדעת הש"ס, למה הביא שיטת הברייתא דמ"ט מדות כל עיקר?

[ואף שבמפרשים[11] תירצו הכתוב ד־„ונתת את הפרוכת תחת הקרסים" גם ל־דעת הברייתא – מ"מ, הרי לכאורה רש"י ברור דברו, שהכתוב מסייע לדעת הש"ס, וצ"ל דס"ל שהתירוצים שבמפרשים דחו־קים הם[12], וא"כ למה לי' להביא דעת ה־ברייתא כל עיקר].

ב. וביותר צ"ע: להלן גבי יריעות עזים, שרחבות היו מן היריעות התחתונות ביריעה אחת שהיא ד' אמות, נאמר[13]: „וסרח העודף ביריעות האהל חצי היריעה העודפת תסרח על אחורי המשכן", וב־פרש"י: „וסרח העודף . . יריעות האהל הן העליונות של עזים . . והן היו עודפות על התחתונות חצי היריעה למערב שהחצי של יריעה אחת עשרה היתירה הי' נכפל אל מול פני האהל[14] [היינו לצד הפתח שבצד מזרח], נשארו שתי אמות רוחב חצי' עודף על רוחב התחתונות. תסרח על אחו־רי המשכן, לכסות שתי אמות שהיו מגו־לות בקרשים".

הרי שכאן סתם רש"י כדעת הברייתא, ששתי אמות היו מגולות, דאילו לדעת ה־ש"ס (במס' שבת) ש"ט אמות [דיריעות תחתונות] תלויות אחורי המשכן", רק אמה אחת דהקרשים היתה מגולה[15].

[וגם בפרש"י בתחילת הענין שם, עה"פ[16] „וכפלת את היריעה הששית אל מול פני האהל", סתם כדעת הברייתא ד־מ"ט מדות, וז"ל: „וכפלת את היריעה ה־ששית, העודפת באלו העליונות יותר מן התחתונות. אל מול פני האהל, חצי רחבה הי' תלוי וכפול על המסך שבמזרח כנגד הפתח דומה לכלה צנועה המכוסה בצעיף על פניי".

ופירוש זה (ששתי אמות היו תלויות על המסך שבמזרח) קאי לכאורה רק לדעת ה־ברייתא, דאילו לדעת הש"ס ש„אין היריי־עות [התחתונות] מכסות את עמודי המז־רח", אין „חצי רחבה"[17] של היריעה ה־ששית [ב' אמות] תלוי „על המסך שבמזרח כנגד הפתח", שהרי אמה אחת ממנה מכסה את ראשי עמודי המזרח (שלא הי' מכוסה ע"י היריעות התחתונות), ולא נשארה אלא אמה אחת שהיתה תלוי' על המסך[18].

---

9) וראה ריב"א, ראי"ם ועוד כאן. ס' זכרון כו, ט. – ולהעיר מרשב"ם וראב"ע (כו, ט) דמשמע שנקטו כדעת ר"י. ע"ש.

10) ראה ס' זכרון ונחלת יעקב לקמן עה"פ (כו, כד) „ויחדיו יהיו תמים", שכוונת רש"י שם היא לאפוקי מדעת ר"י. ע"ש.

11) ראה חזקוני, ביאור מהרא"י (לבעהמ"ס תרומת הדשן) על פרש"י, ראי"ם, באר בשדה (על פרש"י), פנים יפות, מלבי"ם ועוד כאן. לשון הזהב לשבת שם. ועוד.

12) ראה גו"א, נחלת יעקב, דברי דוד, קיצור מזרחי ועוד.

13) כו, יב.

14) כמ"ש לפנ"ז (כו, ט ובפרש"י שם).

15) כמ"ש בחזקוני, ריב"א, שפ"ח ועוד.

16) כו, ט.

17) להעיר, שבדפוס ראשון דפרש"י ליתא ה־תיבות „חצי רחבה". אבל ישנן בדפוס שני וכת"י רש"י שתח"י, כבדפוסים הנפוצים.

18) אבל ראה המלקט דחדא"ג מהרש"א עה"ת פרשתנו שם, דלדעת הש"ס הי' תלוי וכפול על המסך מבפנים כלפי קדש הקדשים ועובי העמודים מבחוץ היו (או שהעמודים הם חלק מאורך הל' אמה דהמשכן), ע"ש שמוכיח כן מל' הש"ס ופרש"י שם. – ובנחלת יעקב שם, דלדעת הש"ס עובי העמודים לא הי' אמה. ע"ש באורך. וראה מעשה חושב שם (אות ה). ואכ"מ.

בשפ"ח לקמן (כו, יב – בפי' הא'), שלדעת

וצ"ע ביותר – לאחרי שכתב רש"י ב־פירוש שהמקרא מסייע לדעת הש"ס, איך סתם אח"כ כדעת הברייתא דמ"ט מדות?!

בראש"ם[19] כ' "ורש"י ז"ל תפס הברייתא עיקר והמשיך פירוש המקראות על פי ה־ברייתא אפילו במקום שהכתוב עומד ל־נגדו". ולכאורה דבריו תמוהים, דאיך ית־כן לומר, שרש"י שלא בא אלא לפרש פשוטו של מקרא יתפוס הברייתא עיקר "אפילו במקום שהכתוב עומד לנגדו"?

ג. ולכן נ"ל – בהתאם לכללי רש"י ש־נתבארו כמה פעמים – דזה שהביא דעת הברייתא דמ"ט מדות, ועוד קודם לדעת הש"ס, ה"ז לפי שהוא הפירוש העיקרי ב־פשוטו של מקרא, ואדרבה, הסברא הפשו־טה מחייבת רק פירוש זה (מצד כמה טע־מים, כדלקמן סעיף ד), והטעם המכריחו להביא גם את פירוש הש"ס הוא רק מצד הסיוע[20] מהכתוב "ונתת את הפרוכת תחת הקרסים".

וזה גופא הטעם שהביא רש"י סיוע ל־פירוש הש"ס, אף שברוב המקומות דרכו לפרש המקרא בלי ראיות והוכחות לפי־רושו (או הקושי שבא ליישב), כי בנדו"ד לכאורה אין מקום לפירוש זה, ולכן צריך לבאר מדוע הביאו.

ויש לומר, שזהו גם דיוק לשון רש"י "והכתוב בפרשה זו מסייענו" – ולא נקט ל' "מוכיח" (וכיו"ב), כלשונו (בכ"מ[21]) כש־כוונתו להביא הוכחה (גמורה) לפירושו – כי אין בכתובים אלה הוכחה להכריע כפירוש זה[22], כי הטעמים לפירוש ה־ראשון הם חזקים הרבה יותר מסיוע זה [ובפרט שיש לומר, שהתנא דהברייתא ס"ל שמתאים לומר שהפרוכת היא "תחת הקרסים" גם אם היא משוכה מהם אמה אחת[23], כי לפי ערך אורך של שלשים אמה (דהמשכן), הרי גם כשנמצא תחת הקרסים בריחוק אמה, "תחתיהם" ייקרא] – אלא הוא רק טעמו של רש"י שהביאו כפירוש שני.

ד. ביאור הענין:

בנוגע לאופן הנחת היריעות ע"ג רוחב

הש"ס "אמה של יריעות (עזים) מכסות האמה של העמודים ושתי אמות היו נכפלים על מסך פתח האהל". ודבריו לכאורה תמוהים (וראה גם מלאכת הקודש על פרש"י), שהרי לפ"ז לא נשאר עודף מהיריעה היתירה אלא אמה אחת, ומפורש בכתוב (שם, יב) ש"חצי היריעה העודפת תסרח על אחורי המשכן" (לכסות הנשאר מגולה מיריעות התחתונות).

ואולי ס"ל להשפ"ח שהש"ס מפרש ל' "חצי (ה־יריעה)" מלשון חלק (ולא חצי בדיוק), כפירוש ה־ראב"ע ורלב"ג שם. אלא שבלאה"כ דבריו צע"ג, שהרי בש"ס מפורש "דל תרתי לכפלא .. פשא להו תרתי סרי (לצד מערב)".

19) לקמן כו, כו ד"ה והתיכון.

20) באחדים מכת"י רש"י שתח"י הגירסא ב־פרש"י "והכתוב .. מסייענו" (וכן נעתק בחזקוני. ריב"א. גו"א ועוד), ומשמע שזוהי הכרעת רש"י. אבל בדפוסים הנפוצים (וכ"ה בדפוס ראשון ושני ורוב כת"י רש"י שתח"י) "מסייענו" (וקאי על הש"ס. וצע"ק. ובא' מכת"י רש"י שתח"י "מסייען").

ולהעיר מהגירסא בדפוס ראשון דרש"י "ואם בדרתי ברייתא זו" (ולא "ואם כדברי הברייתא הז־את").

21) ראה רש"י בראשית ב, ה. ג, ז. לך יב, ג. יג, א. ויצא כח, יז. ועוד. – וראה ל' רש"י סוף פרשתנו (נת' בלקו"ש ח"י שיחה ב' לפ' תרומה).

22) להעיר גם מלשון הזהב לשבת שם.

23) ראה עד"ז ביאורי מהרא"י הנ"ל (הערה 11).

ואולי י"ל, שזהו דיוק ל' רש"י לקמן (כו, לא) גבי הפרוכת: "והפרכת .. פרוסה בשליש של משכן שיהא הימנה ולפנים עשר אמות .. ונתת את הפרכת תחת הקרסים .. ורוחב החוברת כ' אמה וכשפרשם על גג המשכן מן הפתח למערב כלתה בשני שלישי המשכן והחוברת השני' כסתה שלישו של משכן" – ולא פירט האמה המדוייקת (כפי שפירט שם גבי הפרוכת), כי לדעת הברייתא לא הי' "שני שלישי .. שלישו" בדיוק, אלא משוכה אמה. ודוחק.

המשכן, כ' רש"י כאן, וז"ל: „היריעות ארכן כ"ח . . רוחב המשכן מן הצפון ל־דרום עשר אמות . . נותן היריעות ארכן לרחבו של משכן, עשר אמות אמצעיות לגג חלל רוחב המשכן ואמה מכאן ואמה מכאן לעובי ראשי הקרשים שעוביים אמה נשתיירו י"ו אמה ח' לצפון וח' לדרום מכסות קומת הקרשים שגבהן עשר נמצאו שתי אמות התחתונות מגולות".

ועפ"ז מובן הטעם שרש"י הביא (ב־המשך לזה) דעת הברייתא דמ"ט מדות, שגם רוחב היריעות הי' מונח על המשכן באופן שכיסו ח' אמות של הקרשים לצד מערב „ושתי אמות התחתונות מגולות" — שלפ"ז נמצא, שהקצה התחתון של ה־יריעות הי' שווה[24] מכל ג' הצדדים[25]; משא"כ לדעת הש"ס, הרי בצד צפון ודרום כיסו היריעות ח' אמות, ואילו בצד מערב כיסו ט' אמות.

[ואע"פ שיריעות העזים לא כיסו את הקרשים מכל הצדדים באופן שווה, ד־אילו בצד צפון ודרום, שעודף יריעות ה־עזים על יריעות התחתונות הי' „אמה מכאן ואמה מכאן"[26], כיסו רק אמה אחת („מה־שתי אמות שנשארו מגולות"[26]), „והאמה התחתונה של קרש שאין היריעה מכסה אותו היא האמה התחובה בנקב האדן שהאדנים גבהן אמה"[26]; משא"כ בצד מערב, שהיו שתי אמות עודף (חצי רוחב יריעה היתירה), „לכסות שתי אמות מגולות בקרשים"[27] (כדלעיל סעיף ב) — יש לחלק, דכיון שקודש הקדשים הוא בצד מערב לכן היו צריכים לכסות את כל הכותל שבצד זה, משום כבוד השכינה[28] (אבל אין זה טעם לשנות מדת היריעות התחתונות, שלצד מערב יכסו ט' אמות, כיון שבלאו הכי לא כיסו את כל היו"ד אמות של הקרשים, ועוד זאת, שלא היו נראות לעין רואה — וא"כ למה לא יהיו שוות ליריעות שבשני הצדדים)].

ה. עפ"ז שרש"י נקט פירוש הברייתא כפירוש ראשון ועיקרי, יש לבאר ג"כ ה־טעם שבפירושו עה"פ „וסרח העודף גו' חצי היריעה העודפת תסרח על אחורי ה־משכן" (גבי יריעות העזים) נקט רש"י רק כפי פירוש הברייתא (כנ"ל סעיף ב) — כי מכתובים אלה יש עוד ראי' חזקה לפירוש הברייתא:

לדעת הש"ס, שהיריעות התחתונות כי־סו ט' אמות של קרשים בצד מערב, נמצא, ש„חצי היריעה העודפת" (שהוא שתי א־מות) שצ"ל „על אחורי המשכן" (לכסות מה שנשאר מגולה מן יריעות התחתונות), היתה אמה אחת ממנו מכסה את האמה הי"ד של הקרשים, והאמה השנית — מו־נחת על הארץ[29]!

[וכמפורש במס' שבת שם, שיריעה זו היתה „נגררת בארץ"[30], וכפי שמביא שם[31] „תנא דבי ר' ישמעאל למה משכן דומה לאשה שמהלכת בשוק ושיפולי' (שולי בגדי'. רש"י) מהלכין אחרי"].

---

24) וי"ל (ע"ד הרמז), שמטעם זה מצרף רש"י ביאור אופן הנחת היריעות ע"ג המשכן בד"ה „מקבילות הלולאות", ובהמשך לפירושו שצריכים לעשותם „במדה אחת מכוונות כו'", לרמז, שגם הנ־חת היריעות צ"ל באופן של „מקבילות".

25) ועוד זאת, שלדעת הברייתא היו ראשי ה־עמודים שווים לראשי הקרשים (מג' הצדדים), שכו־לם היו מכוסים ע"י היריעות התחתונות (וראה מעשה חושב הנ"ל הערה 18), משא"כ לדעת הש"ס.

26) ל' רש"י כו', ח.

27) ל' רש"י כו', יב.

28) כמ"ש בחזקוני וריב"א עה"ת שם (כו, יב).

29) וכמ"ש בריב"א עה"ת כאן (כו, ה). פי' הב' בשפ"ח שם, יב.

30) ל' רש"י שבת שם.

31) בסוף העמוד.

אבל ע"פ פשט, קשה לומר שיריעות המשכן היו נגררות בארץ[32], שזהו היפך הכבוד[33]. ובפרט שרש"י מביא בטעם ש־עודף יריעות העזים (בצד צפון ודרום) „יהי' סרוח על צדי המשכן מזה ומזה ל־כסותו"[34] — „למדה תורה דרך ארץ שיהא אדם חס על היפה"[35], דאף שזה קאי (ב־פשטות) על היריעות התחתונות[36], דלפי שהיו יפות חס עליהם לכסותם (ביריעות עזים), מ"מ, מובן, שאותה הנהגה של „דרך ארץ" מחייבת ג"כ להזהר ביריעות עזים (שגם הן יקרות) ולא לבזותן שיהיו נגררות בארץ[37]!

ולכן מפרש רש"י הכתוב רק לפי פי־רוש הברייתא, ש„חצי היריעה העודפת" כיסה „שתי אמות שהיו מגולות בקרשים", שעפ"ז לא הי' נגרר בארץ כלל.

ו. ויש לבאר דעת הש"ס — שיריעות העזים היו נגררות על הארץ — ע"פ פני־מיות הענינים:

החילוק הפנימי בין עשר יריעות התח־תונות וי"א יריעות עזים הוא[38]:

קדושה מתחלקת ליו"ד מדריגות (עשר ספירות), משא"כ בלעו"ז יש י"א כתרין דמסאבותא, וכן בענינו: היריעות התח־תונות רומזות על אור המקיף את כל עשר דרגות דקדושה, ולכן היו במספר עשר; ואילו יריעות עליונות רומזות על אור מקיף עליון יותר, שבכחו לברר גם ה־לעו"ז, „שיהי' הקליפה שומר לפרי ולא יהי' הקליפה מתנגד להפרי"[39], ולכן הם במספר י"א.

וזהו גם הרמז בכך שיריעות עזים היו נגררות על הארץ, בהתאם לענינם הפנימי, לברר גם הארציות, שגם היא תהי' חדורה באור הקדושה.

(משיחת ש"פ תרומה תשמ"א)

---

32) ולהעיר מפרש"י סוף פרשתנו, שה„יתדות" היו „עשויין ליריעות האהל .. קשורים במיתרים (חבלים) סביב סביב בשיפוליהן כדי שלא תהא הרוח מגביהתן, ואיני יודע אם תחובין בארץ או קשורין ותלויין וכובדן מכביד שפולי היריעות שלא ינועו ברוח". ומזה שבכל אופן היו צריכים להיות „קשורים במיתרים" משמע לכאורה, שגם להאופן ש„כובדן מכביד כו'", לא היו שיפולי היריעות נגררות על ה־ארץ, דאל"כ הי' אפשר להניח היתדות ע"ג היריעות (שבצד מערב) מבלי לקשרם במיתרים. ועצ"ע.

33) וראה חזקוני (שם, יב) — לאחרי שמעתיק תנא דבי ר' ישמעאל (ממס' שבת) — „משיקול הדעת כנפי זויותיהן של יריעות היו פרופות למעלה דאי לא תימא הכי הרי הן מוטלות ע"ג קרקע" (וזהו דלא כפרש"י שבת שם, שאכן היו נגררות בארץ).

34) כו, יג.

35) וכ"ה בילש"ש פקודי שם רמז תכב.

36) ראה גם בחיי פרשתנו (כו, ז). וראה רש"י שבת שם (ד"ה ועשית) „והתחתונות .. שהן לנוי".

אבל בנחלת יעקב (כו, ט) משמע שמפרש דקאי על יריעות העזים, ובא להדגיש שלא היו נגררות כלום על הארץ, ע"ש (כבחיי שבהערה הבאה).

37) ראה בחיי שבהערה הקודמת, ד„חס על היפה — כלומר שלא יגיעו לארץ כדי שלא יתטנפו בעפר ובגשמים".

[אלא שצ"ע לפרש כן בפרש"י, שהביא מאמר זה עה"פ „והאמה מזה גו' יהי' סרוח על צדי המשכן גו' לכסותו", והרי על צדי המשכן גם יריעות העזים לא הגיעו לארץ (וכיסו רק האמה הט' דהקרשים).

ויותר מסתבר שכוונת רש"י לבאר הטעם ש־יריעות התחתונות היו מכוסות ביריעות עליונות, כדי לשמרם מן הגשמים והעפר כו', כמ"ש במשכיל לדוד שם].

38) בהבא לקמן ראה אוה"ת פרשתנו ע' א'תקיא ואילך. אוה"ת ויקהל שבהערה הבאה.

39) אוה"ת ויקהל (כרך ז) ע' ב'תתט.